

האם הוכשר הפיקוד

אלוף משה בר-כוכבא

"האסון והסכנה שלנו הם שאנו לא יכולים לנחול מפלה, אנחנו מוכרחים לקיים צבא שיבטיח לנו ניצחון — והדבר תלוי בראש ובראשונה באיכות המפקדים. איכות המפקד היא גורל עם ישראל ולא רק בעיה צבאית."

דוד בן-גוריון

ההתפתחות בצבאות ערב

צבאות ערב הם תלמידיהם החרוצים של האסכולות הצבאיות הרוסית והמערבית כאחד, והם הקנו לדוקטרינה הצבאית שלהם צביון לאומי מקורי מזרח תיכוני.

מאז 1973 הולכים צבאות ערב ומשנים את פניהם מבחינת הכמות והאיכות כאחד. הם עוברים תהליכי התפתחות המצמצמים במידה ניכרת את היתרון האיכותי המסורתי שהיה לצה"ל על פניהם בעבר. יחסי הכוחות בלוחמים ובאמצעי לחימה גדלים לטובתם בהרבה, בהשוואה למה שהיכרנו בעבר, אך בעיקר הם פועלים לשיפור איכותם של הפיקוד הבכיר, של המפקדות ושל המסגרות המבצעיות.

דעותי על סגירת הפער האיכותי בין הפיקוד הערבי לבין זה הישראלי מתבססת על ארוז המלחמות כפי שלמדתי את לקחייהם וכן על תחקיר אישי של הפיקוד הערבי שנפל בש"ישראל במלחמות מ'1967 עד 1982. התחקיר שביצעתי כלל רמות פיקוד שונות מחילות מגוונות כגון טנקים, קומנדו, ב"פ, מסוקי נ"ט וכו' ומתברר, כי בפיקוד הצבאי הערבי מתרחש התפתחות עקבית. לדוגמא, הפיקוד הסורי שנת 1982, הנו בעל השכלה צבאית תיאורטית רחבה יותר משהייתה לו בעבר, יש לו יותר ניסיון הכשרתו טובה ורוחו איתנה בהרבה משהייתה במלחמת 1973. הסורים השקיעו מאמצים רבים כדי לשפר את איכות מפקדיהם הן באמצעות קורסים חדישים והשתלמויות והן בתרגילי בסגנון מתקדם שלא ננקט בעבר.

מאמצים אלה הניבו איכות מרשימה אשר לא אפיינה את צבאות ערב במערכות שניהלנו נגדם בעבר, אך הם אינם מסתפקים בה, וסבורים של יהיה בה די כדי להבטיח להם ניצחון. הם מלווים על כן, את תכנית המלחמה שלהם בגורמים נוספים, אשר יכולים להשפיע על תוצאות ההתמודדות. עם אלה נמנים: נשק חדיש ומפתח וכן מערכת פסיכולוגית ומרכיבי הונאה, אשר

שאלת כשירותו של הפיקוד הבכיר נוגעת לכאורה לצבא בלבד, אולם דומני כי היא רחבה הרבה יותר ונודעת לה השפעה מכרעת להצלחת המאבק הקיומי הלאומי. הלחימה במערכה הצבאית נתייחדה מכל תחומי חייו של עם, הליקוי והפגם בה גובים מחיר מיידים בחיי אדם, והכישלון עלול אף להביא לאבדן החירות והעצמאות. שומה אפוא על כל עם וצבאו לשקוד בהתמדה וברציפות על יצירת תנאים שיובילו אותם לניצח במלחמות שייכפו עליהם.

ההיסטוריה הצבאית מלמדת כי איכותו של הפיקוד הבכיר הנה אחד הגורמים הדומיננטיים המשפיעים על הצלחה או כישלון של צבא בשדות הקרב, ולכן חייבים המפקדים הבכירים של צה"ל והמטות שלהם להיות מסוגלים לנהל מלחמה כוללת ולתפקד היטב בתנאים הצפויים במלחמות העתיד, ואשר — יש להניח — יהיו קשים פי כמה מאלה שהיכרנו במלחמות ב'1973 וב'1982.

ל צה"ל לקראת אתגרי העתיד?

המקצועית הצבאית והכללית הדרושה לפיקוד הבכיר בשעת מלחמה. לאור זאת, ועקב תנאי הסביבה המבצעית העתידית, סבורני כי בחינה מחודשת של תפיסת ההכשרה המקובלת, שזוכות לה הקצונה הבכירה והמפקדות הבכירות בצה"ל, היא מחויבת המציאות. אנו חייבים לאתר את הליקויים, את השגיאות ואת נקודות התורפה, ולתקן אותם ע"י נקיטת תפיסת הכשרה חדישה, שתתאים למציאות של 1987 ושל העתיד.

הצביון החדש שיוקנה להכשרת הקצונה הבכירה, חייב להשיב על כנו את היתרון האיכותי שהיה לצה"ל על פני צבאות ערב, לפני מלחמת ששת הימים. מצב זה, לכשיווצר, יציע את צה"ל קדימה ויתרום לחיזוק הביטחון של הגייסות במפקדיהם הבכירים.

כדי להשיג שיפור ניכר ברמת הקצונה הבכירה נידרש בין היתר, להקפיד יותר מבעבר על הכישרים האישיים של הקצינים, על מיצוי הניסיון הקרבי, על הצלחה בתפקידים מבצעיים, על שירות ממושך יותר בתפקידים שונים ועל קידום בסולם הפיקוד והמטה ללא הקפצה או דילוג על תפקידים. יש להעמיד את הקצינים הבכירים במבחנים על פי אמות מידה מוכרות ומקובלות, ולקדם לאור הישגיהם על-פי קריטריונים מגובשים: כל קצין בכיר יחויב לעבור מסלול שבו ירכוש ניסיון בתפקידי פיקוד, מטה, הדרכה ופיקוד על עוצבות סדירות ועוצבות מילואים — בצורה מאוזנת.

בצד כל אלה יש להקים קורסי פיקוד ומטה חדשים, אשר יותאמו לקצינים בדרגות אל"ם ותא"ל, ולנהל מערכת ענפה ורצופה של השתלמויות ודיונים עבור הפיקוד הבכיר. כן יש ליצור פורומים להחלפת דעות והשקפות ולפיתוח המחשבה הצבאית בנושאים ארגוניים, מבצעיים ותורתיים-אסטרטגיים ובנושאי הכנה וניהול של מלחמה מודרנית. קיים צורך חיוני בניהול שיטתי של משחקי מלחמה ותרגילי מטה ובעריכת תרגילים

נחיתות כמותית משמעותית, או כאשר תנאים מדיניים יגבילו את יוזמתנו ההגנתית הפעילה, ויביאו לידי כך שמפקדי צה"ל יצטרכו לנהל מערכה שנכפתה עלינו כתנאי פתיחה נחותים. המערכה אף עלולה להתנהל במספר חזיתות בעת ובעונה אחת, ובמערכה קואליציונית מתואמת כנגד ישראל ממספר כיוונים, כשהיא מלווה בלוחמת גרילה של ארגוני מחבלים בספר ובעורף, וזאת בתנאי בידוד מדיניים.

למרות תנאים אלה יידרש, כאמור, הפיקוד הבכיר של צה"ל להביא גם במלחמות העתידיות את צה"ל אל ניצחון ברור, מהיר ומוחץ, להביא להשמדת הכוחות והתשתית הצבאית של צבאות ערב, ולפגוע בכושרם ההתקפי באוויר, ביבשה ובים. וכל זאת בלא שחיקת כוחותינו.

על מנת להשיג זאת עלינו לדאוג לכך שהקצונה הבכירה של צה"ל תזכה להכשרה טובה — טובה מזו הנהוגה בצבאות אחרים, כדי להביא לצה"ל הישגים משמעותיים כבר בפתיחת המערכה ובשלביה הראשוניים.

בחינה מחודשת של תפיסת ההכשרה

מאז קם צה"ל, הושם בו דגש יתר על הלחימה, על ההסתערות ועל המנהיגות האישית כשדה הקרב. נושאים אלה היו בעיקר בתחומה של מערכת ההדרכה.

במשך שנים נוצר פיגור בתחום הכשרתו של הפיקוד הבכיר לקראת פיקוד בתנאים מבצעיים קשים ולעבודת מטה בעת מלחמה. ופיגור זה אף הלך וגדל.

אמנם לאחר מלחמת 1973 שופרה מערכת ההכשרה של הפיקוד הבכיר, ובשנה האחרונה אף נערך — לראשונה בתולדות צה"ל — תרגיל מפקדות אסטרטגי צה"לי, שבו תורגלה הקצונה הבכירה. לכל אלה נודעה תרומה רבת-ערך להעלאת רמתו של הפיקוד הבכיר בצה"ל, אולם דומני כי אין בהם די כדי להקנות את ההשכלה והניסיון הנחוצים וכדי ליצור את הבשלות

לולים להביא להרפיית הכוננות והכשירות מבצעית שלנו. כך קרה בערב מלחמת 1973 ואכן צב זה הקנה לצבאות ערב יתרונות רבים במישור מבצעי במיוחד בשלב הפתיחה של המלחמה.

התפתחויות אלה מסמנות כי המערכה המבצעית עתידית להבסת צבאות ערב חטיל על הקצונה בכירה של צה"ל אחריות כבדה ביותר כמפקדי דה וכקציני מטה בכירים כאחד.

צה"ל יוכל להתמודד עם התפתחויות אלה רק אם ישפר את איכותו, ישמור על עדיפות ניכרת על פני צבאות ערב, ובה בעת יקפיד גם על איזון נכון יחסי כוחות, ויתעצם במידה הנכונה גם בתחום כמות.

קצין והלוחם — נדבך עיקרי בבניין איכותי

רכיבי האיכות הם רבים. רק חלקם ניתן למדידה, אך מרביתם ניתנים להערכה וניתוח.

צה"ל עני במשאבים, לכן הוא חייב לאתר מדויק את מרכיבי האיכות, לסווגם ולדאוג טיפוחם, על פי חשיבותם, ערכם ותרומתם השגת הניצחון בשדה הקרב.

הקצין והלוחם הישראלי, ובמיוחד הפיקוד הבכיר, הם לדעתי הנדבך העיקרי בבניין האיכותי לצה"ל. כאלה היו בעבר וכאלה יהיו גם בעתיד. הפיקוד הבכיר יעמוד במלחמת העתיד בתנאים

שים ביותר, והוא חייב להיות מוכן להתמודד מם. לישראל אין תנאים אשר יאפשרו למפקדים למוד ולהתקדם מקצועית תוך כדי ניהול מערכה, ואם ננסה לעשות זאת יגבה לימוד זה חיר גבוה מאוד, ויתבטא באבדן חיי אדם, מצעי לחימה, שטח וזמן. מערכות צה"ל הן רלויות לעם ישראל, וכישלון צבאי בתנאים של מזרח התיכון עלול להסתיים בשואה לאומית.

כל אלה מובילים למסקנה חד-משמעית אחת: ישראל חייבת לנצח בכל מלחמה שתיכפה עליה! אולם המלחמה עלולה להיפתח בתנאי הפתעה לקיים או מלאים לרעתה של ישראל, ובתנאי

חדשניים של מסגרות בכירות עם גייסות, כמדיום לרכישת ניסיון הכרחי, הן בפיקוד והן בעבודת מטה ולפיתוח תורה ולבחינת תפיסות ותכנוני אב מבצעיים.

השירות בצבא — ייעוד חיים

עלינו לשנות את התפיסה המקובלת כיום והגורסת כי לאנשי הצבא יש שתי תקופות חיים: הצבאית והאזרחית, והראשונה מסתיימת בגיל 40-44.

תפיסה זו גוזרת מראש על השירות הצבאי משך זמן קצר יחסית שבמהלכו אין די זמן לפתח את הקצין הבכיר, ולהובילו במסלול המגוון וההכרחי של תפקידי פיקוד ומטה, עד שיוכשר כראוי למשימות הצפויות לו בתפקידו הבכיר. על הקצין לראות בשירות הצבאי ייעוד וכבר אמר על כך בן-גוריון:

"לדעתי צריך לקבוע שזה תפקיד חיים, שזה ייעוד גדול. וכדי שהצעירים הכי טובים יקדישו לעניין את חייהם, איש שנכנס לקבע נכנס לא לשנה, לא לחמש שנים כי אם לכל חייו. לדעתי צריך להיות מחזור חיים אחד."

כדי שכל זה יהיה אפשרי על הקצינים הבכירים להקדיש את מרבית שנותיהם לשירות בצה"ל שהוא מקצוע ושליחות כאחת. המערכת הלאומית האזרחית חייבת לעודד תפיסה זו ולקלוט את הקצינים הבכירים בתפקידים ההולמים את כישוריהם ואת תרומתם לבטחון המדינה, גם כאשר הם מצטרפים אליה בגיל מבוגר יחסית, לאחר שירות צבאי ממושך.

עבודת מטה

תפקוד מוצלח של מפקד בכיר מותנה בעיקר בכישוריו האישיים ובניסיונו המבצעי והצבאי המגוון. אולם בנוסף לכך הוא מתבסס במידה רבה על מטה יעיל ומפקדה איכותית.

הכשרת המפקד הבכיר עצמו הנה רבת חשיבות, אך בשדה הקרב העתידי לא יהיה ניתן להסתפק בה ויש להפנות מאמץ גם להכשרת המטות והמפקדות.

הצבאות מתעצמים והולכים, שדה הקרב המודרני הופך מורכב יותר ויותר וקצב הלחימה בשלבים מסוימים עשוי לגבור ובשלבים אחרים עלול לשאת אופי של מערכות שחיקה ממושכות או להיות בעל מגוון מאפיינים של התשה. מיצוי גורמי אש חדשניים ומהפכניים בעלי תכונות קטלניות שבידינו ונטרול אלה שבידי האויב. מציאות כזאת דורשת לעתים ביצוע גמישות במלחמה; ביצוע ציוותי כוחות; העתקת מאמצים וכוחות מחזית לחזית ובתוך החזית; מימוש שיתוף פעולה בין חילי ובין זרועי; עיסוק בפניו נפגעים, בתחזוקה ובמודיעין וכיוצא בזה. מכאן, שניהול מוצלח של כל היבטיה של מערכה מבצעית, הגנתית או התקפית, דורש מפקדה יעילה ועבודת מטה מעולה.

תורה מבצעית כתובה

לקחי מלחמות, צרכים מבצעיים עתידיים ופיתוח הקצונה הבכירה, מחייבים את צה"ל לצייד את הפיקוד הבכיר, בספרות צבאית כתובה, רב גונית, אשר תסייע להרחיב את השכלתו ותניח בסיס מחשבתי תיאורטי משותף.

תפיסה שמלחמה נלמדת רק במלחמה עצמה היא שגויה. המערכה הוא המקום הגרוע ללמוד, משלמים עבורו מחיר יקר ביותר. ידיעת המלחמה מחייבת חקירה באופן יסודי, בטרם המלחמה. אין קיום לאמנות ומדע המלחמה, בלא תיאוריה ערכנית אשר תפורט בספרות צבאית כתובה.

עלינו לעקוב אחר התפתחות תורות המלחמה של האויב ולפתח בעקבותיהן תורות חדשות משלנו, בצד תורות מקוריות משלנו שתשענה על

ניסיונו המבצעי ותפתענה את האויב. את אלה ואת אלה יש למסד בתורה כתובה.

סיכום

לסיכום, פיתוח מערכת איכותית של לוחמים וקצינים המצטיינים בעוצמת נפש, כרוח לחימה ובמשמעת חזקה, תורת לחימה חדשנית בזרועית ומפתיעה, הכרה יסודית של האויב על כל מרכיביו כבסיס לניצול חולשותיו, רמת אימון ותרגול מתקדם בדגם ריאלי של שדה הקרב, ארגון מאוזן בין חילי במסגרות המבצעיות, אמצעי לחימה חדשניים, עורף איתן, טיפוח עילית של פיקוד ומטה בכירים ומיצוי המשאבים הלאומיים להתעצמות כמותית, יאפשרו לנו להשיג את היתרון האיכותי ואת האיזון הכמותי ולהתמודד בהצלחה עם עדיפותם של צבאות ערב.

תהליך ההכשרה של הפיקוד והמפקדות הבכירות הוא יקר, ומימושו מחייב הקצאה משאבים גדולים. אולם עלינו לזכור כי כל כישלון בלחימה, אשר ינבע מהכשרה והכנה לקויים, יהיה יקר פי כמה וכמה ויגבה מאתנו בעתיד מחיר גבוה באבדן כלי לחימה, בפגיעה במוניטין המבצעי של צה"ל, ביוקרה ובתפיסת הביטחון הלאומי ובמעמדו הבין-לאומי — אך מעל לכל באבדן חיי אדם.

נתוני היסוד של ישראל הם טובים ביותר וכוללים: נוער כישורני, צבא מילואים התנדבותי סגל קבע מסור וקצונה בכירה, שניחנה בדרך כלל בכישורי יסוד ובנתונים אישיים טובים. אם אל יזכו להכשרה המתאימה, וצה"ל יהיה בדריכו ובכוננות מבצעית, נוכל לנצח בכל המבצעים המבצעיים הצפויים בעתיד במהירות ובמחיר מינימלי בנפש.